

פרק ראשון מדיניותו של המלך עבדאללה ומטרותיו במלחמה

מאז ראשית האירועים שהתרחשו בארץ ישראל לאחר החלטת החלוקה ועד לפלישת צבאות ערב ב-15 במאי 1948 נשארה מדיניותו של המלך עבדאללה מעורפלת ובלתי ברורה לאנשי הש"י של ה'הגנה'. המלך עבדאללה מעולם לא הסתיר את כוונותיו להגשים את תכנית 'סוריה הגדולה', כלומר לספח לעבר הירדן את שטחי ארץ ישראל, לבנון וסוריה. אולם לאנשי הש"י לא היה ברור כלל ועיקר באיזה אופן הוא מתכוון להגשים תכנית זו. הם גם לא ידעו מה תהיה עמדת המלך כלפי היישוב היהודי בארץ ישראל בעת מלחמה ערבית כוללת עליו. למרות המגעים שהתקיימו בין נציגים ציונים לבין המלך עצמו ובין אנשיו, לא הצליחו ביישוב לקבל תשובה ברורה על שאלות אלה. תעלומה זו נשארה בעינה במהלך כל התקופה הנדונה.

ימים אחדים לפני שהתקבלה באו"ם החלטת החלוקה דן עבדאללה בחשאי עם ממלאת מקום ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, גולדה מאירסון (מאיר), ועם אליהו ששון ועזרא דנין, על סיכויי קבלתה של החלטת החלוקה ועל תכניות חלופיות. מפרוטוקול השיחה שהתקיימה בנהריים ב-17 בנובמבר 1947, ואשר סווג בזמנו כסודי ביותר, הסתבר שעבדאללה הבהיר לגולדה, כבר בפתח השיחה, כי לא ייתן יד לשום מתקפה ערבית על היהודים וכי גם הוא, כמו היהודים, מעוניין בשלום. עבדאללה הציע ליהודים להקים מעין רפובליקה עברית עצמאית בחלק מארץ ישראל, בתוך מדינה ערבית עבר ירדנית שתכלול את שני עברי הירדן. עבדאללה העלה את הרעיון לספח למדינתו את החלק הערבי של ארץ ישראל כדי למנוע את הקמתה של מדינה פלסטינית, ושאל את גולדה על דעתה בעניין. תשובת גולדה הייתה שהיהודים יראו זאת בעין יפה, בייחוד אם עבדאללה לא יפריע להם להקים את מדינתם.

כידוע, לא הייתה זו הפעם הראשונה שעבדאללה נפגש עם מנהיגים ציונים. למעשה, מאז שקיבל את השלטון בעבר הירדן קיים עבדאללה קשרים עם התנועה הציונית, תחילה כלכליים ועד מהרה גם פוליטיים. בראשית 1934 הוא העלה לראשונה בפני נציגי הסוכנות את ההצעה לאחד את עבר הירדן ואת ארץ ישראל למדינה אחת בהנהגתו. המגעים לאיחוד שתי גדות הירדן נמשכו בחשאי. אולם כעשור לאחר מכן, באוגוסט 1946, נטלה הסוכנות את היזמה והציעה לעבדאללה לספח את החלק הערבי של ארץ ישראל לממלכתו. ההצעה מצאה חן בעיני עבדאללה והוא הצהיר כי 'חלוקה וחילופי אוכלוסין הם הפתרון המעשי היחיד לשאלת ארץ ישראל'. התלהבותו של עבדאללה מההצעה, אף שלא הייתה זו הפעם הראשונה שהועלתה, נטעו בלב אנשי הסוכנות תקווה שהפעם יתאפשר הדבר. בן-גוריון אפילו התחיל לתאר את הארץ המחולקת: מדינת 'יהודה' תהיה יהודית ומדינת 'עבדאללה' תהיה פלסטינית--עבר ירדנית.

פגישתו של עבדאללה עם גולדה בנהריים הולידה את אחד המיתוסים המרכזיים של 'ההיסטוריונים החדשים' בדבר קנוניה שנרקמה כביכול בין שני האישים על חלוקתה של ארץ ישראל עם סיום המנדט. המייצג הבכיר ביותר של מיתוס זה הוא ללא ספק אבי שליים, שספרו

'קנוניה מעבר לירדן' עסק בכך, ובעקבותיו הלכו 'היסטוריונים חדשים' נוספים. טענתם העיקרית של ההיסטוריונים האלה הייתה כי שני הצדדים לא רצו בהקמתה של מדינה פלסטינית בארץ ישראל ולכן חתרו לסכל אותה - במקרה שהא"ם יחליט להקימה. לפי אותה 'קנוניה' הסכימו היהודים לאפשר לעבדאללה לספח לתחומו את השטחים בארץ ישראל שהוקצו למדינה הערבית, ובלבד שלא יימנע את הקמתה של מדינה יהודית עצמאית.

מעלי רעיון ה'קנוניה' נאחזים בין השאר בתשובתה של גולדה לעבדאללה, שלפיה תראה הסוכנות בעין יפה את סיפוח החלקים הערביים של ארץ ישראל לתחומה של עבר הירדן, 'בייחוד אם לא תפריע לנו להקמת מדינתנו ולא תביא להתנגשות בינינו ובין כוחותיו ובפרט אם תיעשה פעולה זו תוך הכרזה שתפיסה [כלומר הסיפוח] זו אינה אלא לשם השכנת הסדר ולשם השמירה על השלום עד שהא"ם יצליחו לכוון ממשלה בחלק ההוא'. דומני שדברים אלה מדברים בעד עצמם. אין מדובר על 'קנוניה', אלא על הסכמה לסיפוח השטחים בתנאים מסוימים ומתוך מטרה למנוע התנגשות צבאית ולהביא להשכנת שלום באזור. לכל היותר דובר רק על 'חילופי מחשבות' בין האישים, כפי שעבדאללה עצמו הודה במהלך השיחה.

טענת ה'קנוניה' אינה עומדת במבחן המציאות מסיבות נוספות: גולדה הייתה ממלאת מקום ראש המחלקה המדינית של הסוכנות ולא הייתה מוסמכת להתחייב בשם תנועתה להסכם מחייב עם עבדאללה, בייחוד משום שעסקה כזאת עמדה בסתירה למאמצים שעשתה הסוכנות היהודית באותה עת לזכות בהחלטת הא"ם למען חלוקתה. זאת ועוד, שיחתה של גולדה עם עבדאללה לא נדונה כלל בהנהלת הסוכנות היהודית, והנהגת היישוב נותרה חשדנית כלפי שאיפות ההתפשטות שלו. גם הבריטים התייחסו לתכנית שהציע עבדאללה בספקנות ובאותם ימים כלל לא תמכו בה. מכל מקום ברור כי עבדאללה התנגד להקמתה של מדינה פלסטינית עצמאית בארץ ישראל כמו גם להקמתה של מדינה יהודית, ובכך התנגד למעשה להחלטת החלוקה של הא"ם. במשך כל 50 דקות השיחה לא התחייב עבדאללה ולו פעם אחת לתמוך בהקמת מדינה יהודית בארץ ישראל. יתרה מזאת, למרות דבריו על שלום, הוא סירב להתחייב שלא להילחם בה במקרה שתפרוץ מלחמה. בסופה של הפגישה חזרה אפוא גולדה בלי שקיבלה הבטחה כלשהי מהמלך עבדאללה, ולכן נראה כי לטענה בדבר 'קנוניה' שנרקמה כביכול אין לה על מה לסמוך.

גם לאחר קבלת החלטת החלוקה והודעתה של בריטניה על סיום המנדט המשיך עבדאללה להתנגד לרעיון הקמת המדינה הפלסטינית בשטחי ארץ ישראל הערביים וסירב להכיר בקיומה האפשרי של מדינת ישראל. נראה שרצונו של עבדאללה לסכל את הקמת המדינה הפלסטינית היה גדול הרבה יותר מרצונו לסכל את הקמת המדינה היהודית, ולכן השקיע את מרב מרצו בכך. כשבועיים לאחר שהתקבלה החלטת החלוקה העלה ראש ממשלת עבר הירדן, סמיר אל-ריפאעי, בפני הנציג הלא-רשמי של בריטניה בליגה הערבית בקהיר, אילטיד קלייטון (Cayton), את ההצעה לספח באופן לא-רשמי של שטחיה הערביים של ארץ ישראל, בשליטתו הצבאית של הלגיון הערבי. באותה עת העלה גם המדינאי העיראקי נורי אל-סעיד, בעל בריתו של עבדאללה, הצעה דומה בישיבת הליגה הערבית בקהיר. עבדאללה מצדו הצהיר כי הלגיון הערבי הנמצא בארץ ישראל ימשיך לשהות בה גם לאחר שהבריטים יפנו אותה, וכי הוא יעמיד את הלגיון לרשות התושבים הערבים. הצהרותיו אלה של עבדאללה היו גם הן חלק ממאבקו לסיפוח השטחים לעבר הירדן. נוכחות הלגיון בארץ ישראל נועדה לשמש שלב ראשון בסיפוח, ולהכשיר את הקרקע

לסיפוחם המעשי בשלב מאוחר יותר. משום כך היה מאבקו של עבדאללה להשארת הלגיון בארץ ישראל חשוב מבחינתו, כשם שהיה חשוב לו המאמץ לסיפוח השטחים הערביים לעבר הירדן. סביר להניח שהן הצעתו של נורי אל-סעיד והן זו של סמיר אל-ריפאעי עלו ביזמת עבדאללה, שהחל לפעול באופן מעשי לקידום שאיפותיו הפוליטיות בארץ ישראל. הצעות רשמיות למחצה אלה נועדו לגלגל את הרעיון כדי לבחון את תגובת הבריטים מצד אחד – שהרי גם עבדאללה לא האמין שיוכל להגשים את התכנית ללא תמיכתם – ואת תגובת מדינות ערב, מצד אחר. על כן הועלתה ההצעה על ידי גורם ירדני שאיננו המלך. אולם בעקבות פגישתו של אל-ריפאעי עם קלייטון, החלה להתגבש תפיסה בריטית שדיברה על אפשרות סיפוח השטחים הערביים של ארץ ישראל לעבר הירדן, תוך כדי הימנעות של הלגיון מפלישה לתוך המדינה היהודית. תפיסה זו באה לידי ביטוי במכתב ששיגר קלייטון לראש הממשלה, אל-ריפאעי, ובו טען שבריטניה לא תרשה ללגיון לחצות את הקווים שהוקצו למדינה הערבית. תפיסה זו גובשה לאחר שהנציב העליון, אלן קנינגהם, העריך כי רק סיפוח השטחים יביא ליציבות במזרח התיכון ויפתור את הבעיה יהודית-ערבית.

בינתיים המשיך עבדאללה לעשות מהלכים פוליטיים שיקדמו את רעיונותיו. הוא פיטר את ראש הממשלה, סמיר אל-ריפאעי, זמן קצר לאחר שובו משיבת הליגה הערבית בעאליה שבלבנון, מכיוון שהחל לחלוק עליו בעניין התפקיד שעל הלגיון הערבי למלא לאחר הנסיגה הבריטית מארץ ישראל. אל-ריפאעי טען כי על הלגיון למלא ככתבה וכלשונה את ההוראה הבריטית, ולצאת מהארץ כשיתבקש לעשות זאת. עבדאללה, שחשש שיציאת הלגיון מהארץ תעכב – או אפילו תסכל – את שאיפותיו, החליט להיפטר ממנו בסוף דצמבר 1947 ולמנות אדם נוח יותר, את תופיק אבו אל-הודא, שראה את תפקידו של הלגיון הערבי בארץ עין בעין עם עבדאללה, וגרס גם הוא – כמו עבדאללה – כי 'מתפקידו של הלגיון הוא להגן על ערביי ארץ ישראל'.

לאחר שהדיח עבדאללה את מתנגדיו הפוליטיים, ולאחר שקיבל את הסכמת ממשלתו החדשה לצעדיו, לא נותר לו אלא לשכנע את בריטניה ולקבל את אישורה לסיפוח השטחים לעבר הירדן, ולדון בכך עם היהודים כדי להתחיל בתהליך באופן מעשי. למלך עבדאללה היה חשוב לבצע את מהלכיו במהירות האפשרית כדי להקדים את יריבו המופתי חאג' אמין אל-חוסייני, שפעל בכל אותה עת להקים ממשלה פלסטינית בארץ. המאמץ הראשון של עבדאללה בכיוון זה היה באמצע ינואר 1948, כשניסה לשכנע את אלק קירקברייד (Kirkbride), הנציג הבריטי בעבר הירדן, שהלגיון הערבי איננו צריך לסגת מארץ ישראל יחד עם הצבא הבריטי, אלא דווקא להישאר שם. לדעת עבדאללה, עם נסיגת הצבא הבריטי, יהיו הערבים הפלסטינים חשופים למעשי איבה מצד היהודים, ולא יהיה מי שיגן עליהם. לטענתו, רק הלגיון הערבי יכול להחליף את הצבא הבריטי בהגנת הערבים בארץ ישראל, ומשום כך עליו להישאר. ברור שלא הייתה כוונתו של המלך לסייע בכנות לפלסטינים, אלא לתפוס אחיזה צבאית בארץ ישראל כדי לקדם את האינטרסים שלו מול אלה של המופתי. קירקברייד, מכל מקום, לא השתכנע מטעונו זה של עבדאללה וחזר על הדרישה להוציא את הלגיון מארץ ישראל, משום שהיה חלק מכוחות המנדט.

בינואר 1948 הגיעו ללונדון ראש ממשלת עבר הירדן, תופיק אבו-אלהודא, ומפקד הלגיון הערבי, ג'ון בגוט גלאב פאשא, כדי לדון – לכאורה – בהסכם אנגלי-ערב ירדני חדש, אך למעשה, כדי להשמיע באופן מפורש את עמדת עבר הירדן בשאלת ארץ ישראל. בפגישה עם שר החוץ הבריטי, ארנסט בוויין, טען אבו אל-הודא שעם הפינוי הבריטי מארץ ישראל עלול להתרחש אחד משני

התסריטים הבאים: או שהיהודים יתעלמו מהחלטת האו"ם, ישתלטו על כל ארץ ישראל ויקימו את מדינת ישראל על כולה; או שהמופתי ייכנס לארץ ויעמיד את עצמו בראש מדינה ערבית. מאחר ששתי האפשרויות לא היו נוחות, לא לבריטניה ולא לעבר הירדן, הציע אבו אל-הודא לבוויין שהלגיון הערבי ייכנס לארץ ישראל וישתלט על השטחים שהוקצו לערבים על פי החלטת החלוקה. תשובתו של בוויין הייתה 'נראה שזה הדבר הטוב ביותר שניתן לעשות', אך הוסיף אזרה, שהלגיון הערבי לא ייכנס לשטחים שהוקצו ליהודים על פי החלטת החלוקה, ואבו אל-הודא הסכים לכך. ייתכן שהסכמתה של ממשלת בריטניה לסיפוח השטחים הערביים של ארץ ישראל לעבר הירדן, תוך כדי הפרה של החלטת החלוקה, נבעה מאמונתם הכנה שהדבר יביא לצמצום האלימות בארץ ישראל. ייתכן גם כי הם השתכנעו שזה אכן רצון הפלסטינים, כפי שאבו אל-הודא טען. אבל אין ספק שסיפוח השטחים נועד לחזק את מעמדו של עבדאללה – השליט הנאמן ביותר לבריטים – במזרח התיכון, ועבר הירדן נועדה להיות הבסיס האסטרטגי החשוב ביותר להם לאחר נסיגתם מארץ ישראל. זו אם כן הייתה מדיניותם, שנועדה לשמור בראש ובראשונה עם האינטרסים שלהם במזרח התיכון.

מדיניותם זו של הבריטים באה לידי ביטוי גם במהלך השיחה שקיים גלאב עם אנשי משרד החוץ הבריטי. אלה הבינו שמטרת סיפוח השטחים הערביים אינה אלא הצעד הראשון לקראת הגשמתה של תכנית 'סוריה הגדולה' שהמלך חפץ בה. אולם הם עודדו את גלאב לכבוש עוד שטחים – נוסף על השטחים הערביים – שלבריטים היה עניין בהם, בעיקר חיפה והנגב. הבריטים שאפו ליצור מסדרון יבשתי רחב בין חלקיה הערביים של ארץ ישראל לבין הגבול המצרי, ולכן חששו שהיהודים יכבשו את הנגב ויתקעו טריז בין בסיסיהם בעבר הירדן לבין בסיסם בתעלת סואץ. גלאב הבהיר לאנשי משרד החוץ הבריטי שגם אם עבדאללה יהיה מעוניין לכבוש שטחים נוספים – שטחים שיועזו למדינה היהודית – לא בטוח שיהיה באפשרותו לעשות זאת. בצד הדיונים שניהל אבו אל-הודא בלונדון, שנועדו להשיג את הסכמת בריטניה לסיפוח השטחים הערביים, ניהל עבדאללה מגעים עם הסוכנות היהודית כדי להגיע להבנה דומה. בראשית נובמבר 1947 הציע סגן הנשיא האמריקני לשעבר, הנרי וֶלְס (Wallace), לעבדאללה, לתמוך בהקמת מדינה יהודית, ובתמורה יעזרו לו האמריקנים להשתלט על החלק הערבי של ארץ ישראל. ב-11 בינואר 1948 חזרו ותמכו היהודים בסיפוח החלק הערבי של ארץ ישראל לעבר הירדן ואף הציעו למלך עבדאללה סיוע כלכלי לצורך זה. אליהו ששון הוא שהביא את המסר לעבדאללה, בשם משה שרתוק (שרת), ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית. בתוך זמן קצר הגיעו שני הצדדים להבנה והצהירו כי צבאו של האחד לא ייכנס לשטח המדינה האחרת. מינואר 1948, כשהחלו הכוחות הערביים הלא-סדירים לפעול בארץ ישראל, ועד לסיום המנדט במאי אותה שנה, פעל עבדאללה בשני מישורים – הצהרתיים ומעשיים – כדי לקדם את שאיפותיו בארץ. מטרתו העיקרית באותם ימים הייתה להציג את עצמו בתור מגן הערבים בארץ ישראל – אמצעי נגד להשפעה הגוברת של המופתי חאג' אמין אל-חוסייני מצד אחד, ולחוסר המעש של מפקד צבא ההצלה פאוזי אל-קאוקג' מצד אחר. הוא רצה להציג את הלגיון הערבי כחלופה לכוחות הלא-סדירים שנכשלו בקרבות מול היהודים. כחלק מאותה מדיניות נהג עבדאללה להצהיר הצהרות שנועדו לשכנע את הציבור הערבי לתמוך בו. הצהרות אלה גברו והלכו ונעשו קיצוניות יותר ויותר ככל שהתקרבה הפלישה.

אלא שעבדאללה לא היה יכול להפעיל את הלגיון הערבי נגד היהודים, ולכן הסתפק באותה תקופה בדיבורים ובאיומים שהשמיע כלפיהם. אבל מכיוון שהעמיד את עצמו כמנהיג לערבים בכלל, וביקש לתת לערביי ארץ ישראל בפרט את ההרגשה שהוא הפתרון היחיד לבעיותיהם, הוא חש שעליו מוטלת החובה לפתור כל בעיה שהתעוררה. כך למשל, כאשר נשקפה סכנה לעין כרם מהתקפה יהודית, ביקש עבדאללה מהבריטים להפגין נוכחות במקום, עד שיגיע לשם כוח של הערבים.

לאחר אירועי דיר יאסין באפריל 1948 ביקש המלך לנתק יחידות מסוימות של הלגיון הערבי מהפיקוד הבריטי ולהכפיף אותם למרותו הבלעדית. עבדאללה טען כי יחידות אלה ישמרו על הכפרים הערביים מתוקפנות יהודית, אך למעשה התכוון להשתמש בהן לקידום מטרותיו הפוליטיות. אלא שקירקברייד הודיע למלך שאין זה אפשרי שצבא סדיר כלשהו יפעל באופן עצמאי בארץ ישראל. עוד טען קירקברייד, שהואיל ויש כ-800 כפרים ערביים ומעט מדי חיילי לגיון, לא יוכלו אלה לשנות את המצב. לכן הציע עבדאללה הצעה חדשה: להקדים את סיום המנדט כדי לאפשר ללגיון הערבי לתפוס מהר ככל האפשר את השטחים, לפני שתתעוררנה בעיות נוספות.

הרעיון להקדים את סיום המנדט לא היה חדש. עוד בראשית 1948, כשהתברר לכוחות הבריטים כי חלה הידרדרות במצב הביטחון בארץ והממשלה אינה יכולה עוד להשליט את החוק והסדר, שקלו שרים אחדים בקבינט הבריטי את האפשרות הזאת. אולם ראשי המטות לחצו על הממשלה להשאיר את המועד המתוכנן לסיום המנדט, וההצעה ירדה מעל הפרק. קשה להאמין שעבדאללה חשב שיוכל לשכנע את בריטים להתיר לו להפעיל את הלגיון הערבי בתקופה שבה הם עדיין שלטו בארץ, בעיקר נוכח העובדה שבקשות כאלה נדחו. אולם נראה שעצם הדיונים עם הבריטים על עזרה כביכול לערבים היו חשובים ומועילים מבחינתו. כדי להפגין את רצינות כוונותיו לעזור לערבים ולדאוג להם במקרה הצורך, וגם כדי לשפר את מעמדו בעולם הערבי, תרם עבדאללה 500 ליש"ט למען הנפגעים הערבים מצד אחד, וחזר על הצהרתו שהיהודים בארץ ישראל לא יזכו לקבל אלא אוטונומיה בלבד, מצד אחר.

אך עיקר התמיכה בעבדאללה באה לו דווקא עקב כישלונותיהם של הכוחות האחרים שפעלו באותה עת בארץ ישראל. החל במרס 1948, משעה שנטלה מפקדת ה'הגנה' את היזמה למערכה בארץ, גברו והלכו כישלונותיהם של הכוחות הערביים הלא-סדירים – צבא ההצלה ואל-ג'יהאד אל-מוקדס (הג'יהאד הקדוש) – והוכח כי אלה אינם מאומנים דיים ואין ביכולתם לעמוד עוד מול כוחות ה'הגנה'. ככל שירדה קרנם של אל-קאוקג'י ושל המופתי, עלה מעמדו של עבדאללה בעיני הערבים. בקשות עזרה של נכבדים מארץ ישראל החלו להגיע למלך. הם דרשו את התערבותו המיידית של הלגיון לפני שיהיה מאוחר מדי, ומנהיגים צבאיים ערבים הגיעו לעמאן לדון באפשרות שהלגיון ישתתף במערכה בארץ ישראל יחד עם הכוחות הערביים האחרים. בעקבות האירועים בארץ ישראל נעשה המלך עצבני ומתוח, ומפקדת ה'הגנה' העריכה שהוא יתקשה לעמוד בלחצים המופעלים עליו מכל הכיוונים. לכן השאלה היחידה שנותרה ללא מענה היא לא אם הלגיון הערבי ישתתף במערכה בארץ ישראל, אלא מתי יעשה זאת.

עבדאללה ניצל היטב את המציאות הזאת כי הרי היה לו אינטרס רב שהכוחות הלא-סדירים ייכשלו בתפקידם. כך יוכל להשתמש בלגיון הערבי בארץ ישראל ולממש את שאיפותיו לסיפוח השטחים בה. כדי ליצור כמיהה בקרב הערבים בכלל ובקרב הפלסטינים בפרט למעורבותו של הלגיון בארץ ישראל, החליט עבדאללה להשתמש בשתי שיטות. האחת, להימנע מלסייע באופן

ישיר לכוחות הלא-סדירים כדי להביא לכישלונם בשדה הקרב, ובאותו זמן להגיש רק סיוע הומנטרי לתושבים הערבים שבאזורם התרחשו הקרבות. האחרת, להשתמש בתעמולה שנועדה ליצור דעת קהל ערבית אוהדת שתתמוך בכניסת הלגיון הערבי למלחמה. עבדאללה שידר שאין שום סיכוי שהכוחות הלא-סדירים יצילו את ארץ ישראל מידי היהודים, ושהצבא היחיד המסוגל לעזור לערבים להגן על אדמתם הוא הלגיון הערבי, השווה ממילא בארץ ישראל. הוא יצר בקרב הערבים את הרושם שהלגיון הוא הפתרון האידאלי, לא רק משום שהוא כבר נמצא בארץ ישראל, אלא בגלל שעבר הירדן איננה חברה באו"ם ולכן איננה מחויבת למלא אחר הוראותיו. חוסר המחויבות להחלטות האו"ם, כך האמינו הערבים, יביא את הלגיון לפעול באופן חופשי ועצמאי, בלי התחשבות בהחלטותיו. ייתכן גם שהערבים האמינו – אולי בעידודו של עבדאללה – שבריטניה העומדת מאחורי מהלכיו לא תסכים שעבר הירדן תמשיך להחזיק בשטחים הערביים שכבשה, משום שהדבר יהיה בניגוד לאינטרסים שלה בעולם הערבי.

עם זאת לא הסתפק עבדאללה בדיבורים ובהצהרות. הוא ניצל את הלגיון הערבי למטרות פוליטיות מובהקות. חיילי הלגיון שהיו בארץ ניצלו את הנסיעות במסגרת תפקידם כדי לבקר בכפרים ערביים, וקציני הלגיון הערבי - ובראשם ג'לאב - נפגשו באופן אישי עם מנהיגים ערבים וניסו לשכנע אותם לתמוך בכניסת הלגיון לארץ ישראל. בראשית 1948 גברה פעילותם של קציני הלגיון בארץ ישראל. הם ערכו מסיבות לראשי עיריות, לנכבדים ולעסקנים ערבים והשמיעו בהן הצהרות פוליטיות בנוגע לתפקיד הלגיון בארץ ישראל.

כאשר החלו חיילי הצבא הבריטי לסגת מארץ ישראל, הם העבירו את העמדות המתפנות לחיילי הלגיון הערבי, במיוחד בשטחים הערביים. במרס 1948 נחתם הסכם בין ראש עיריית חברון - מוחמד אל-ג'עברי - לבין עבדאללה, שקבע כי עוד לפני השלמת הפינוי של הבריטים מהארץ יועמד לרשות הלגיון בסיס בחברון. אל-ג'עברי היה ידידו של המלך עבדאללה ותמך בשאיפותיו הפוליטיות. נוכחותם הצבאית של חיילי הלגיון, שנעשתה לרשמית באזורים אלה, כמובן לא מנעה גם מהם מלעסוק בעניינים פוליטיים כדי לקדם את שאיפותיו של עבדאללה וכדי להכשיר את האוכלוסייה הערבית לפלישת הלגיון לארץ ישראל. כך, במסווה של נוכחות צבאית בערים הערביות של ארץ ישראל, פרס עבדאללה את השפעתו הפוליטית, וקציניו הדגישו בשמו את הקשר המיוחד שבין ארץ ישראל לבין עבר הירדן. מתנגדיו עמדו מנגד, חסרי אונים.

בד בבד עם פעולות הכשרת הקרקע שעשה בקרב התושבים בארץ ישראל לקראת כניסת הלגיון, פעל עבדאללה לצורך זה גם בקרב המדינות הערביות. עבדאללה יצר רושם שמנוי וגמור אתו להכניס את הלגיון הערבי לארץ ישראל כדי להגן על התושבים הערבים. בסוף אפריל הוא הציע לראשי המדינות הערביות שהלגיון הערבי ישמור – מטעם הערבים – על המקומות הקדושים בירושלים. אך הצעה זו נדחתה מיד על ידי כולם, מהחשש ששמירה זו פירושה בעצם סיפוחם לעבר הירדן. כחודשיים קודם לכן כבר דיווח קירקברייד שעבדאללה משתעשע ברעיון שהלגיון הערבי ישתלט על המקומות הקדושים בירושלים מיד עם תום המנדט, כדי להגן עליהם מפני היהודים.

במשך הזמן שינה עבדאללה את הטקטיקה שלו, ולמד לנצל את מצוקת הערבים הפלסטינים נוכח כישלונות הכוחות הלא-סדירים, מצד אחד, ואת אדישותן של מרבית מדינות ערב שלא רצו להתערב באופן סדיר בארץ ישראל, מצד אחר. בניגוד למדינות ערב האחרות, טען עבדאללה, הוא עצמו מוכן לבוא לעזרת הפלסטינים, וברגע שיתאפשר לו ישלח את הלגיון הערבי לעזרתם. צעדים אלה של עבדאללה נועדו להבהיר לעולם הערבי שהמלך החליט לפלוש לארץ ישראל, ושכל מדינה

ערבית שתצטרף לפלישה לאחר הכרזתו זו תהיה בעצם גרורה שלו. כך הפך עבדאללה את עמאן למרכז הזירה הצבאית והעמיד את עצמו בראש הצבאות הערביים.

עבדאללה לא רצה שהתערבות הלגיון הערבי בארץ ישראל תתפרש על ידי מדינות ערב כסיפוח ארץ ישראל לעבר הירדן. לפיכך הוא היה מוכן להצטרף להחלטת הליגה הערבית שקבעה בסוף אפריל כי כל צבא ערבי שיפלוש לארץ ישראל ייסוג ממנה לאחר השלמת הכיבוש, וכי המשטר בארץ ישראל הערבית ייקבע על פי משאל עם. עבדאללה חשש שאי-הסכמה תחשוף את כוונתו האמתית. ייתכן גם שהוא הסכים להצטרף להחלטה זו משום שהיה משוכנע שבעזרת עבודת שטח מתאימה יצליח להשפיע על תוצאות משאל העם לטובתו.

למרות הצהרותיו של עבדאללה על כוונתו להילחם בארץ ישראל ועל אף הביטחון העצמי שהפגין, נראה כי חשש מהתנגשות צבאית עם היהודים, לאחר שלא הצליח להגביל את המלחמה כפי שרצה. בראשית מאי נפגשו שני קציני הלגיון, דסמונד גולדי וצ'רלס קוקר, עם שני קציני ה'הגנה', שלמה רבינוביץ' (שמיר) ונחום שפיגל (גולן), ביזמתם של קציני הלגיון, כדי לגבש דרכים להימנע מהתנגשות צבאית בין שתי המדינות. קציני הלגיון הבהירו לאנשי ה'הגנה' שאמנם אין הם רוצים להילחם ביהודים, אך אם לא יעשו זאת - יחשבו לבוגדים. מנגד הבהיר שלמה שמיר לשני קציני הלגיון שאם הלגיון לא ילחם וישאר במקומו, גם לכוחות ה'הגנה' לא תהיה סיבה להילחם בו. קשה להעריך את הסיבה שעמדה ביסוד החלטתו של המלך לשלוח את קציני הלגיון להיפגש עם קציני ה'הגנה' ולשמוע מהם דברים שלא שמע קודם לכן באופן ישיר מגולדה. היו שטענו כי עבדאללה לא התכוון כלל לחרוג מהקווים שנקבעו לערבים על פי תכנית החלוקה. אחרים ניסו להסביר את רצונו לצמצם את היקף המלחמה בחשש שצבאו – הלגיון הערבי – ייפגע עד כדי כך שתאבד יעילותו ככלי לשמירה על השלטון ההאשמי בעבר הירדן. אף שבפגישה זו, כמו בפגישות קודמות, לא נקבע הסכם כלשהו בין שתי המדינות, וקציני הלגיון לא התחייבו שלא להילחם ביהודים, על פי דיווחים אמריקניים שוטפים שהגיעו מראשית מאי ועד לפלישה כבר דיברו על הבנות שנוצרו בין שני הצבאות, ולפיהן יאפשרו היהודים לעבדאללה להשתלט על השטחים הערביים של ארץ ישראל ובלבד שהלגיון הערבי לא יפלוש לשטח המדינה היהודית.

קשה להבין את ההערכות האלה של האמריקנים בדבר הבנות כביכול שמוסדו בין שני הצדדים, לנוכח חששם הגובר והולך של אנשי היישוב היהודי ואנשי ה'הגנה' עקב הצהרותיו הלוחמניות של עבדאללה. חשש זה גבר גם לנוכח ההערכות כי ממשלת בריטניה לא תמנע מהלגיון הערבי להתערב במלחמה. הערכות – אלה התגבשו לאחר שגורמי ממשל בריטיים הצהירו כי ממשלת בריטניה לא תכיר במדינה היהודית כאשר זו תוקם. מכל מקום, בכל החודשים שחלפו מאז שנודע לשירות הידיעות של ה'הגנה' כי עבדאללה מדבר על כוונותיו להילחם בהם, שבה גולדה ופנתה לארמון המלך כדי לברר אם יש ממש בשמועות אלה. אולם התשובה שקיבלה תמיד הייתה שלילית, כי הרי המלך עבדאללה עומד בדברו ואינו מפר הבטחות על שלום שנתן. לגולדה נאמר שעליה לזכור שלושה דברים בנוגע למלך עבדאללה: עבדאללה הוא בדווי, ומתוך כך איש של כבוד; עבדאללה הוא מלך ולפיכך כפליים איש של כבוד; עבדאללה לעולם לא יפר הבטחה שנתן לאישה.

ובכל זאת, ימים אחדים לפני סיום המנדט, כאשר האווירה הייתה מתוחה והדאגה רבה, החליטה גולדה לבקש פגישה נוספת עם המלך עבדאללה כדי לשמוע ממנו מה בכוונתו לעשות עם סיום המנדט. אולם בפעם הזאת סירב עבדאללה לבוא לנהריים. 'זה מסוכן יותר מדי', הוא טען. 'אם היא רוצה לראות אותי, יהיה עליה לבוא לעמאן ולשאת בסיכון הכרוך בכך', הוסיף המלך

באמצעות שליחו. גולדה לא היססה, וב-11 במאי יצאה לעמאן כשהיא מחופשת לאישה ערבייה. יחד עמה יצא גם עזרא דנין. במהלך הנסיעה נאלצו השניים להחליף מכוניות פעמים מספר, כדי להיות בטוחים שלא עוקבים אחריהם. בסופו של דבר, כשהגיעו לארמון המלך, פתחה גולדה את השיחה בשאלה: 'האם אחרי הכול הפרת את ההבטחה שנתת לנו?'. עבדאללה העדיף לשתוק. 'כאשר הבטחתי את הדבר, חשבתי שאני שליט על גורלי ואוכל לעשות את הישר בעיני. אבל מאז התברר לי שלא כך המצב', אמר המלך לבסוף. במהלך השיחה ניסה עבדאללה לשכנע את גולדה לדחות את ההכרזה על הקמת המדינה היהודית, וחזר על הצעתו להעניק ליהודים אוטונומיה בממלכתו. 'מדוע אתם כל כך ממהרים להכריז על מדינה משלכם?' שאל את גולדה, ותשובתה הייתה כי עם שחיכה 2,000 שנים קשה לומר עליו שהוא ממנה.

בפגישה זו בין עבדאללה לגולדה נחשפו שוב כוונותיו של המלך: להגיע עם היהודים להסדר כזה שיאפשר לו לכבוש את כל ארץ ישראל ללא התנגדות. אולם ליהודים לא היו לא רצון ולא סיבה להגיע להסכם שפירושו ויתור על הקמת מדינה יהודית.

לכל אחד מהצדדים היו 'קווים אדומים' שמהם לא היה יכול לסגת, ולכן המלחמה ביניהם הייתה בלתי נמנעת. עם זאת אין זה מן הנמנע שהקצינים הבריטים ששירתו בלגיון הערבי ואשר הכירו בכוחם הצבאי של היהודים, העדיפו להימנע מעימות אתם. לפיכך קשה לומר שעבדאללה נכנס למלחמה כשהוא כבול בהסכם עם היהודים, שלפיו מותר לו לכבוש את השטחים הערביים ולהימנע מלחימה נגד היהודים. עבדאללה ראה עצמו חופשי לכבוש כל שטח שיוכל במהלך הקרבות עמם.

בינתיים התברר למלך עבדאללה כי יריבו, פארוק מלך מצרים, החליט ב-11 במאי להיכנס למלחמה בארץ ישראל. מצרים, שהייתה אדישה עד אז למתרחש אצל שכניה, וקיוותה שהאר"ם ימצא לבעיה פתרון שיאפשר לה לא להתערב, נוכחה לדעת כי האר"ם איננו מתכוון להתערב וכי בריטניה נחושה בדעתה לפנות את הארץ. על כן לא נותרה לה בררה אלא להצטרף למלך עבדאללה שהצהיר כי יפלוש לארץ ישראל. הצטרפות זו נעשתה למרות הדוח שהגיש הרמטכ"ל המצרי, אל-לוא (רב אלוף) עות'מאן אל-מהדי, שממנו עלה בבירור כי הצבא המצרי כלל איננו מוכן למלחמה. המניע העיקרי של המלך פארוק להיכנס בכל זאת למלחמה היה לכאורה רצונו להגן על הפלסטינים מפני היהודים. אולם דוחות הש"י של ה'הגנה' קבעו כי הסיבה לכך היא חששו מפני השתלטות המלך עבדאללה על ארץ ישראל, במיוחד על אזור הנגב. השתלטות כזאת תבטיח למלך עבדאללה את ההגמוניה בעולם הערבי ותסלול את הדרך להגשמת תכנית 'סוריה הגדולה'. ייתכן שפארוק חשב גם על האפשרות לזכות בעצמו בנתח כלשהו מארץ ישראל ולספח אותו למצרים. גם החשש מפני התערעורת הסדר הציבורי במצרים אם לא ישתתף במערכה, גרם לו בסופו של דבר להצטרף אליה.

כניסתה של מצרים למערכה בארץ ישראל הכעיסה מאוד את המלך עבדאללה ואת מפקד הלגיון גלאב, שחששו כי הדבר יפגע בתכניתם לכיבוש קל וחלק של ארץ ישראל. לאחר הצהרתו של המלך פארוק על כניסת מצרים למלחמה גברו עוד יותר הצהרות המלחמה של עבדאללה. הוא גילה חוסר נכונות לכל פשרה שהיא והודיע גם על התנגדותו להפסקת האש בירושלים או בכל מקום אחר. הוא גם הבהיר בגלוי, שעבר הירדן איננה חברה באר"ם ולכן איננה חייבת לציית להוראותיו. הליגה, לדברי עבדאללה, יכולה להסכים להפסקת אש, אך הוא אינו מתכוון לחכות אף לא רגע נוסף אחד ולכן יפלוש לארץ ישראל לאחר ה-15 במאי. כדי להמחיש את רצינות כוונותיו, לקים עבדאללה מטה צבאי משותף ללגיון הערבי ולצבא עיראק, בלי להמתין להקמת מטה כזה

בין שאר הצבאות הערביים. הצהרות המלחמה של עבדאללה – שניתנו בד בבד עם השיחות שניהל עם היהודים, אף שלא הגיע עמם להבנות כלשהן – הקשו גם על הבריטים להעריך נכונה את כוונותיו. הבריטים הסיקו שהמלך עצמו איננו יודע מה עליו לעשות ולכן הוא אומר דברים שונים בהזדמנויות שונות. משרד החוץ הבריטי העריך שעבדאללה יחליט על הצעדים שינקוט רק ברגע האחרון.

עבדאללה היה היחיד מבין מנהיגי מדינות ערב שרצה לשלוח את צבאו לארץ ישראל וגם היה ביכולתו לעשות זאת. אמנם גם מנהיגים ערבים אחרים הביעו את רצונם לשלוח את צבאם לארץ ישראל, אך נראה שאלמלא הצהיר עבדאללה על כוונתו לפלוש לארץ ישראל, שאימה בעקיפין על מעמדם, הם לא היו מתערבים בה. בעוד מנהיגי מדינות ערב חשבו איך לעזור לערבים הפלסטינים, תכנן עבדאללה לכבוש שטחים רבים ככל האפשר. במילים אחרות, אפשר לומר שעבדאללה גרר את צבאות ערב למלחמה שלא העסיקה אותם, וגרם להם לצאת למלחמה רק כדי לנסות לסכל את תכניתו לכבוש שטחים בארץ ישראל. מזכיר הליגה הערבית, עבד אל-רחמן עזאם, ביטא את כעסו נוכח ההחלטה להתערב בכוח בארץ ישראל באומרו 'בא עלינו אסון! לא שיערתי כי נגיע למצב כזה'.

ממדיניותו של עבדאללה בתקופה שמאז החלטת החלוקה ועד לסיום המנדט עולה כי החליט לנסות לכבוש שטחים רבים ככל האפשר בארץ ישראל, כולל שטחים שנועדו למדינה היהודית. אולם כאשר שמע קירקברייד על כך, הוא הזהיר את המלך עבדאללה להימנע מכך ולא 'תצטרך בריטניה לשקול מחדש את עמדתה כלפי עבר הירדן'. האזהרה של קירקברייד, נחישותם של היהודים להגן על מדינתם, והחשש מפני קריסת הלגיון הערבי בעימות מול כוחות ה'הגנה' גרמו למלך עבדאללה להתמקד בשטחים שהוקצו למדינה הערבית הפלסטינית, בהניחו שהיהודים לא יתנגדו לכיבושם. משום כך סירב להפסיק את הקרבות לאחר שפרצו, למרות ניסיונותיהם של מנהיגים ערבים לשכנעו לעשות כן. נשיא סוריה, שופרי אל-קותלי, טלפן למלך עבדאללה – על פי עדותו – על דעת ראש ממשלת מצרים, מחמוד נוקראשי, ומזכיר הליגה הערבית עזאם, לנסות ולהפסיק את הלחימה, אך ללא הועיל. המלך עבדאללה התעקש להמשיך ולהילחם בכל מחיר כדי להגשים את שאיפותיו בארץ ישראל.